

SKRILARSKA OBRT NA ŠKOFJELOŠKEM OZEMLJU

Ko hodimo po Selški in Poljanski dolini in obiskujemo vasice v okolici Škofje Loke ter prijazna naselja po prostranih Loških hribih, nam številne modrikastosive skrilave strehe starejših domačij zgovorno pričajo o nekdanjem izkoriščanju skrilave kamenine. Skrilarska obrt sega s svojimi skromnimi začetki nekako v sredino preteklega stoletja, kasneje pa so nastali tam, kjer je bila za izkoriščanje na razpolago dobra kamenina, pravi obrati. Največ skrila so obdelali v teh krajih v zadnjem desetletju preteklega stoletja in v letih pred prvo svetovno vojno. Skrilarska obrt se je tu celo tako razbohotila, da ni krila samo domačih potreb, marveč so ploščice izvažali tudi v druge kraje Slovenije, predvsem po Gorenjskem, nekaj pa tudi v Avstrijo. Po prvi svetovni vojni je skrilarska obrt zamrla, ker je pač skrilavo streho čedalje bolj izpodrivala tudi v teh krajih cenejša strešna opeka.

Poglejmo si na kratko te večinoma že opuščene skrilolome, kamenine, ki jih tam najdemo in nekdanja dela.

Med skrilolomi na škofjeloškem ozemlju je bil vedno najpomembnejši oni na južnem pobočju Greblovega vrha. Tam najdemo na površju na majhnem prostoru modrikastosive skrilave kamenine, ki se kot ozek pas vlečejo v smeri od zahoda proti vzhodu. Plošče skrilavcev se nagibajo proti severu, to je, izgubljajo se proti severu v globino. Objavljena geološka karta tega in okoliškega ozemlja kaže, da so bile prav takšne kamenine odkrite v ozkem pasu vzhodno od tega področja, na večji površini pa najdemo take sklade južno odtod, kjer se pokažejo na severni strani Strmega vrha, se vlečejo preko Smolevske grape po južnem pobočju Vancovca, kjer so svojčas kopali manganovo rudo in pod Sušo prehajajo tudi na levi breg Selščice. Od tam jih zasledujemo v čedalje širšem pasu mimo Zalega loga proti Podroštu in še naprej proti zahodu, kjer se pas teh kamenin močno razširi in sega na severu do Danj in Zgornje Sorice, na jugu pa do bližine Hoča. Na severozahodu se podaljšuje v čedalje ožjem pasu tja do Stražišča. Na vsem tem prostoru je bila nekdanj kadunja, ki se je vlekla vzdolž današnje zgornje Selške doline, imela pa je seveda precej večji obseg, kakor ga kažejo današnji ostanki skrilavih kamenin. Kamenina je modrikastosiv oziroma skoraj črn glinasti skrilavec, ki ga najdemo na površini v obliki različno debelih plošč. Te se dajo s primernim orodjem klati v tanke ploščice in seveda tudi obdelovati. Skrilolom pod Greblvim vrhom leži pičel kilometer in pol od Zalega loga z nadmorsko višino okoli 570 m in domačini računajo do tja dobro uro hoda.

Kdaj so se točno začela dela v tem skrilolomu, ne vemo. Naš rojak geolog Lipold, ki je prvi raziskoval geološke razmere tam okoli, poroča leta

1857 le o skrilolomih pri Podlonku in Ravnah pod Ratitovcem. Po ustnem izročilu domačinov naj bi se bila pričela prva dela pod Greblovim vrhom konec prve polovice preteklega stoletja. Močnejše izkoriščanje pa se je začelo šele okoli leta 1880 in je trajalo nekako do začetka prve svetovne vojne. Med obema svetovnjima vojnama so skrilave ploščice tudi v sami bližnji okolici naglo izgubljale na pomenu, pa tudi naročila od drugod so bila le še malenkostna.

V letih večjega izkoriščanja je bilo v skrilolomu navadno zaposlenih 8 do 10 delavcev in sicer so bili to vrtalci, obrezovalci skrila in pomožni delavci. Delo so sčasoma celo mehanizirali in so za vrтанje uporabljali vrtalna kladiva na komprimiran zrak. V produktivnih plasteh so uporabljali kot razstrelivo smodnik, ki je razrahljal skrilavo kamenino, jalove plasti pa so odstranjevali z dinamitom. Delali so od začetka maja, ko je skopnel sneg, do konca oktobra. Ploščice so spravljali iz skriloloma samotež na smukah, kadar je bila pot kopna in suha. Vsakokrat so naložili od 250 do 270 kg ploščic.

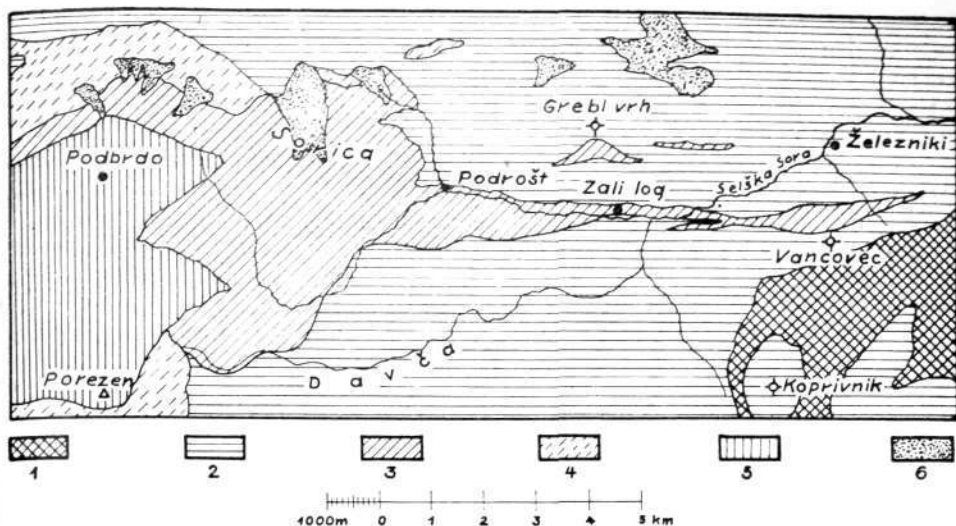
Po drugi svetovni vojni so se prebivalci tam okoli precej zavzemali za obnovitev in razširitev skrilave obrti. Za to bi bile potrebne nove strojne naprave, predvsem pa žičnica za spravlanje ploščic v dolino. Do večjega izkoriščanja pa doslej še ni prišlo. Sedaj delajo ploščice samo za krajevne potrebe. Med drugim so jih po vojni pripravili tudi za novo šolo v Železnikih.

Strešne ploščice iz skriloloma pod Greblovim vrhom so včasih razvažali križem po Sloveniji. Največ jih je šlo v vasi in zaselke v zgornjem delu Selške doline. Tam so bile do nedavnega skoraj vse domačije pokrite s temi ploščicami. Tudi v Selcih in okoliških vaseh ter v spodnjem delu Selške doline še često najdemo kamenito streho iz zaliloškega skriloloma, čeprav je v teh vaseh večina hiš pokrita s ploščicami iz drugih skrilolomov. Po Selškem in Poljanskem je tudi precej cerkva s takšno kamenito streho. Izven škofjeloškega ozemlja najdemo te strešne ploščice vsepovsod po Gorenjskem, v Ljubljani pa jih zasledimo na mestni klavnici in na realki.

V istem skrilastem pasu je nekako 450 m zahodno od tega skriloloma še manjši skrilolom, ki je danes že močno zaraščen. Tudi nedaleč od Podrošta je v pobočju približno 40 m nad dolino Danjskega potoka manjši skrilolom, kjer so posamezni okoliški kmetje lomili skril za svoje potrebe. Nekaj majhnih skrilolomov je še v okolici Spodnje in Zgornje Sorice, kjer so tamkajšnji kmetje obdelovali skril za svoje domačije.

Drugi najpomembnejši skrilolom na škofjeloškem ozemlju leži južno od Nemilj, ob kolovozni poti proti Selcam, dobro uro hoda od Sele. Tam okoli vidimo na površini temne apnenice, črne glinaste skrilavce, sive drobnike in sivkastozelene glinaste skrilavce. Produktivni skrilavci leže med drobniki in se lepo koljejo. Izkoriščati so jih začeli v drugi polovici preteklega stoletja. Največ so delali v letih od 1885 do prve svetovne vojne in napravili že cel spodmol, dolg in širok okoli 20 metrov in približno 2 metra visok.

Z nemiljskimi ploščicami so pokrili večino domačij v Selcih in Nemiljah, ki so jih zidali ali popravljali v zadnjih 15 letih preteklega stoletja in v letih pred svetovno vojno. Najdemo jih tudi v Topoljah in Zabrekvah, v Pozirnem, Bukovščici in okoliških zaselkih, v Podblici, Kamni gorici, na Luši, pri Sv. Tomažu in pri Sv. Lenartu. Tudi v Žabnici so pokrili z njimi

Geološka karta zgornjega dela Selske doline (1 = karbon in perm, 2 = triada, 3 = zaliloški strešni skrilavci-liada, 4 = jura, 5 = kreda, 6 = melišča)

nekaj domačij, na Jamniku in v Dražgošah pa je pri obnovljenih domačijah strešna opeka zamenjala skrilavo.

Dosti manjšega pomena kakor skriloloma nad Zalim logom in pri Nemiljah je bil skrilolom pod Stirpnikom, jugozahodno od Dolenje vasi. Danes vidimo tam samo še precejšen kup neuporabnega skrilavega materiala. Skrilolom je nekaj let pred prvo svetovno vojno zasul zemeljski plaz. Tam okoli najdemo kremenove konglomerate in peščenjake ter modrosive glinaste skrilavce. Skrilavci so bili pri vrhu skriloloma nekoliko peščeni in mehki in so se zaradi tega drobili. Šele globlje so prišli do boljšega skrila, ki ga je kmalu zasul zemeljski plaz. Kvaliteta najboljših skrilavcev pa je bila še kljub temu slabša od zaliloških ali nemiljskih in po teh ploščicah ni bilo povpraševanja. Zaradi tega ga tudi niso obnovili. Največ strešnih ploščic iz tega skriloloma so uporabili v Dolenji vasi, nekaj pa tudi na Stirniku.

Nekaj manjših skrilolomov je bilo svojčas tudi na Poljanskem, ki pa se predvsem zaradi slabšega skrila niso razvili v večje obrate. Tam so obdelali samo za nekaj streh skrila. Danes o teh skrilolomih ni več sledu. — Svoj čas so iz strešnih skrilavcev izdelovali tudi šolske tablice, ki so jih nekđaj mnogo uporabljali v osnovnih šolah.

Marsikdo bi mislil, da so strešni skrilavci v vseh opisanih skrilolomih iste starosti. Vendar je starost precej različna. Najstarejši so skrilavci, ki so jih izkoriščali med Dolenjo vasjo in Stirpnikom in jih skupaj z obdajajočimi sivimi kremenovimi konglomerati in peščenjaki uvrščamo med karbonske sklade. Ti so torej nastajali še v zgornji polovici starega zemeljskega veka in sicer pred kakimi 250 milijoni let. Enako stari so tudi glinasti skrilavci na Poljanskem. Glineno blato, iz katerega so nastali glinasti skrilavci pri Nemiljah, se je usedalo na tem prostoru v triadni dobi (v wengenu), to je v spodnjem delu srednjega zemeljskega veka ali pred približno 165 mili-

joni leti. Iz srednjega oddelka srednjega zemeljskega veka (iz jurske dobe) pasu skrilavci v okolici Zalega loga, ki so stari okoli 145 milijonov let. V vseh treh dobah so vladale tedaj, ko se je kopičilo glineno blato sedanjih glinastih skrilavcev, podobne razmere. Tu je bilo ne posebno globoko morje in precej oddaljeno od obrežja, ob katerem se je odlagal debelejši material.

Marsikoga bo še zanimalo, ali imajo neizčerpne zaloge skrila v omenjenih krajih še kako bodočnost. Glede tega moramo vedeti, da je skrilava streha sicer mnogo trpežnejša kakor navadna iz strešne opeke in vzdrži brez večjih popravil vsaj še enkrat toliko kakor slednja. Ploščice so prikladne za visoke, strme in večkrat lomljene strehe, posebno v krajih, kjer so močni vetrovi. Na drugi strani pa je lomljenje in obdelovanje skrila dosti zamudnejše kakor izdelovanje strešne opeke. Tudi pokrivanje s ploščicami zahteva precej časa. Pri strehi iz skrila morajo biti pod ploščicami deske, ploščice pa je treba pritrditi z enim, večje celo z dvema žebeljema, kar še podraži izdelavo take strehe. Ker tudi z mehanizacijo najbrž ne bi bilo mogoče doseči sorazmerne cene med strešnimi ploščicami in strešno opeko, ne moremo pričakovati kakih večjih del in ponovnega oživljenja skrilarske obrti v teh krajih.